

FƏAL (İTERAKTİV) TƏLİM ƏSASINDA KOVALENT RABİTƏNİN TƏDRİSİ

A.A.Cavadova, G.G.Şəfaqətova

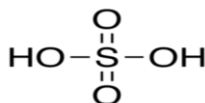
Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti

Fəal interaktiv təlim eyni zamanda bir neçə məsələnin həllinə yardımçı olur ki, bunlardan da önəmlisi kommunikativ və praktik bacarıqların, qabiliyyətlərin formalaşdırılmasıdır. Bu təlim öyrənlər arasında emosional kontaktın qurulmasına kömək edir; təlimin tərbiyəedici funksiyasını yerinə yetirir: belə ki, şagirdlərdə kollektivdə işləmək bacarığı, dinləmək qabiliyyəti formalaşır; yüksək öyrənmə motivasiyası yaranır; biliklər bacarıqlar vasitəsilə möhkəmlənir, fəal həyat mövqeyi tutmağa kömək edir; şəxsiyyətin individuallığını üzə çıxarır; stressdən azad edir və s.

Kimya təlimində də interaktiv metodlardan səmərəli istifadə etmək yüksək nəticə əldə etməyə imkan yaradır. VIII sinifdə “Dövri qanun” və “Qeyri-üzvi birləşmələrin mühüm sinifləri” bölmələrindən sonra “Kimyəvi rabitə” mövzusunun tədrisinə başlanılır. Rabitə mövzusunun tədrisinə həm fəndaxili, həm də fənlərarası inteqrasiyadan istifadə etməklə giriş vermək olar:

a) Fəndaxili inteqrasiya modeli:

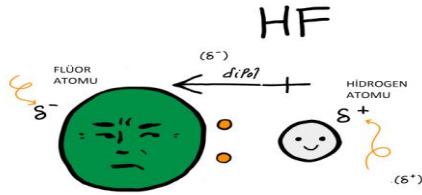
Beyin həmləsi üsulu ilə - suallar vasitəsilə aparıla bilər. Sulfat turşusunun molekulu quruluşu necədir?

Bu molekulda atomlar bir-biri ilə necə əlaqələndirilmişdir? (Qeyri-üzvi birləşmələrdən - Turşular bölməsinə inteqrasiya).

b) Fənlərarası inteqrasiya modeli:

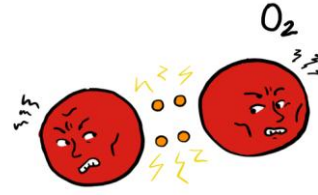
Biologiya fənnində “İnsanın dayaq-hərəkət aparatı” bölməsi ilə inteqrasiya imkanlarından yararlanmaq olar. Belə ki, VIII sinif biologiya fənnindən şagirdlərin dayaq-hərəkət sistemi barədə məlumatları olduqlarından, sümüklər, əzələlər, sümük birləşmələri arasındakı əlaqə ilə molekulda atomların əlaqəsi arasındakı oxşarlıqları qeyd edərək şagirdlərdə idrak fəallığı yarada bilər. Şagirdlər kovalent rabitənin öyrənilməsinə başladığında artıq kimyəvi rabitə haqqında ümumi biliklərə yiyələnmiş olurlar. Kovalent rabitənin tədrisində isə onun növləri, əmələgəlmə mexanizmləri, kovalent rabitənin xassələri məsələləri daha ətraflı araşdırılır. **Kovalent rabitənin elektromənfilikləri**, kovalent rabitənin xassələri məsələləri daha ətraflı araşdırılır. Kovalent rabitənin elektromənfilikləri eyni olan və ya bir-birindən qismən fərqlənən element atomları arasında yarandığını şagirdlər artıq bildiklərindən, polyar və qeyri-polyar rabitənin anlamaqda bir o qədər çətinlik çəkmirlər. Aşağıdakı şəkillər əsasında şagirdlərdə həm idrak fəallığı oyanır, həm də onlar rabitənin polyarlığı anlayışını dərk etmiş olurlar.

Polyar rabitə

Flüorun elektronmənfiyyəti hidrohəndən böyük olduğundan elektron cütü flüora tərəf cəzblənir. Molekulda dipol yaranır.

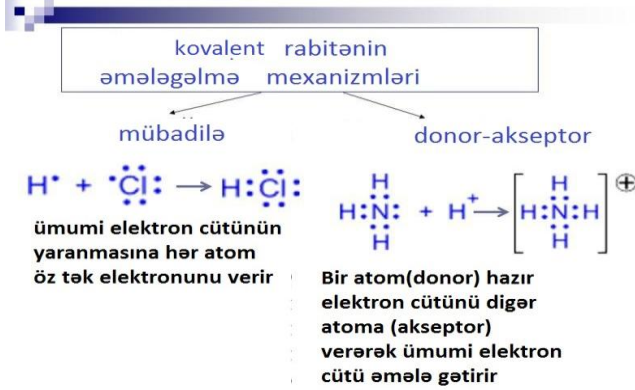
Kovalent rabitənin əmələgəlmə mexanizmləri aşağıdakı sxem əsasında tədris oluna bilər.

Qeyri-polyar rabitə

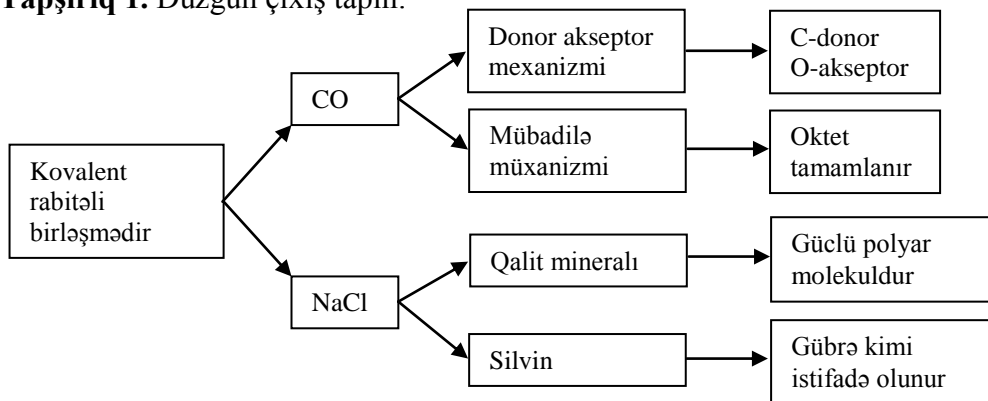
O₂ (O=O) hər 2 atom eyni elektromənfiyyəyə malik olduğundan elektron cütü atomlar arasında bərabər paylanıb. Dipol əmələ gəlmir.

Kovalent rabitənin əmələgəlmə mexanizmləri

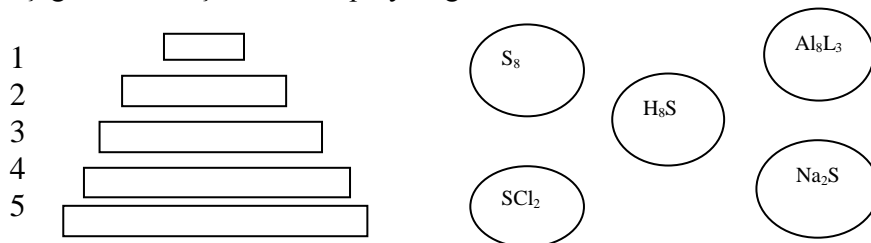

Verilən şəkilər əsasında şagirdlərdən bu mexanizmlərə aid fikirlər alınır, səhv fikirlərə düzəliş edilir, biliklər ümumiləşdirilir. Donor-akseptor mexanizmi ilə rabitə əmələ gətirən molekulların quruluşu (C≡O) slaydlarda nümayiş etdirilirsə şagird hafizəsində daha yaxşı hiş olunmuş olur. Aşağıdakı tapşırıqlarla əldə olunmuş bilikləri ümumiləşdirmək olar:

Tapşırıq 1. Düzgün çıxış tapın:

Tapşırıq 2: Aşağıda verilmiş maddələri polyarlığın artması sırası ilə düzün:

Kovalent rabitənin xassələrini öyrənmək üçün aşağıdakı tapşırıqlardan istifadə etmək daha yaxşı effekt verə bilər. Çünki tapşırıq açıq sualdan ibarətdir və şagirddə idrak fəallığı yaradır. Şagird xüsusiyyətləri oxumaqla müstəqil şəkildə hansı xüsusiyyətin hansı əlamətə uyğun gəldiyini qruplaşdırma bilər. Bu, həm də məntiqi təfəkkürün hərəkətə gətirilməsi deməkdir.

Tapşırıq 3: Uğunlaşdırın:

1	Rabitənin möhkəmliyi	a	2 atomun birləşdirən elektron cütlərinin sayı ilə müəyyən edilir $O_2 \Rightarrow O=O$
2	Rabitənin enerjisi	b	Rabitənin əmələ gətirən atomların nüvələri arasındakı məsafədir nm ilə ölçülür
3	Rabitənin doyumluluğu	c	Atomların valentlilik imkanları ilə müəyyən olunur
4	Rabitənin istiqaməti	d	Fəzada elektron buludlarının müxtəlif cür yerləşməsi ilə izah olunur. Xətti və bucaq formasında olan birləşmələr formasında olan birləşmələr yarana bilər
5	Rabitənin tərtibi	f	Rabitəni əmələ gətirən elektron cütünün atomlardan birinə tərəf yerdəyişməsindən asılıdır.
6	Rabitənin uzunluğu	g	Atom nüvələri arasında elektron sıxlığı böyük olduqca bu xassə də güclənir.
7	Rabitənin polyarlılığı	j	Rabitəni qırmaq üçün sərf oluna enerjidir.

Beləliklə “kovalent rabitə” mövzusunun tədrisində təqdim etdiyimiz fəal təlim üsullarından istifadə edilərsə şagirdlər onu daha asan qavramış olar və nəticədə təhsilin keyfiyyəti yüksələr.

İstifadə edilmiş ədəbiyyat:

1. Z. Veysova. Fəal/interaktiv təlim. Bakı, 2007.
2. A. Məmmədova. Kimyanın tədrisində müasir təlim texnologiyaları. Bakı, 2012.

А.А.Джавидова, Г.Г.Шафазатова

Обучение ковалентной связи на основе активного (интерактивного) обучения

РЕЗЮМЕ

Использование интерактивных методов в обучении ковалентной связи повышает эффективность обучения.

A.A.Javadova, G.G.Shafagatova

Teaching covalent bond based on active (interactive) learning

SUMMARY

Use of interactive methods in teaching covalent bond increases the effectiveness of training.

Açar sözlər: Kovalent rabitənin tədrisi, bilik, bacarıq, tətbiq etmək.

Ключевые слова: обучение ковалентной связи, знания, умение, применять.

Key words: teaching covalent bond, knowledge, skill, apply.